

Олійник Ольга Борисівна

*доктор юридичних наук, доктор філологічних наук,
професор кафедри іноземних мов, філології та журналістики
Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Oleinyk Olha

*Doctor of Legal Sciences, Doctor of Philological Sciences,
Professor of the Department of Foreign Languages, Philology and Journalism
Kyiv University of Intellectual Property and Law of
National University «Odesa Law Academy»*

ORCID: 0000-0002-4053-3819

Соляник Світлана Федорівна

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії та психології
Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Solyanyk Svitlana

*Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor of the Department of Philosophy and Psychology
Kyiv University of Intellectual Property and Law of
National University «Odesa Law Academy»*

ORCID: 0000-0003-4393-5749

DOI: 10.25313/2520-2308-2024-5-9894

КОНЦЕПЦІЯ ГЕНЕРАЛІЗАЦІЙНОЇ ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

CONCEPT OF GENERALIZATION THEORY OF SOCIAL COMMUNICATIONS

Анотація. У статті проведено аналіз витоків концепції генералізації суспільних цінностей, що переросли у суспільні комунікації, першопричини та сучасні чинники, що впливають на комунікації. Було досліджено рушійну силу, що керує сучасним розвитком генералізаційної концепції комунікацій у соціумі, включаючи стрімкий технологічний процес, який запустив, похідні від нього, потоки інформації у зовнішнє середовище, що мають неосяжний вплив на більшу частину людства та вплив досвіду минулих поколінь на сучасні взаємозв'язки соціальних груп та світовий розвиток.

Вступ. Комунікації в житті людини відіграють одну з основних ролей та є фундаментом існування суспільства в цілому. За допомогою комунікацій суспільство генерує зв'язки та взаємовідносини між його членами, що дозволяє нормальне його становлення функціонування та розвиток. Соціальні комунікації доволі складний та багаторівневий процес, де відбувається сприйняття та пізнання сенсів, що доносяться від джерела інформації до її реципієнта (отримувача), через усне, письмо чи віртуальне мовлення, а також смисли можуть міститися у виробах, предметах творчості, відео та аудіо матеріалах. Тобто реципієнт отримує інформацію від суспільних джерел наших предків чи з сучасних технологій, з метою зміни його поведінки або розширення соціальних знань чи установок, що впливають на успішність розвитку людства, внутрішньої взаємодії та співіснування. В той самий момент потрібно розділяти соціальну та індивідуальну комунікацію, в основі якої задоволення особистісних потреб в обміні інформацією, це може бути пряма бесіда, індивідуальний прийом, тобто найчастіше вона вербальна та усна, призначена для задоволення особистих потреб індивіда.

Мета. Мета статті полягає в тому щоб на основі думок дослідників та науковців дійти до першопричини та необхідності в сучасному світі генералізації соціальної комунікації та чітко окреслити різницю соціальної та індивідуальної (особистісної комунікації).

Матеріали і методи. Об'єктом нашого дослідження була теоретична база на основі вчень і робіт науковців у сфері розкриття сутності генералізації соціальної комунікації та комунікацій в цілому. У дослідженні було використано низку наукових методів. У загальнонауковому методі основним є метод системного аналізу. У межах підходу аналізу домінуючим методом дослідження став формально-догматичний підхід до теоретичного аналізу явищ, який визначає спосіб формування характеру соціальних комунікацій в аналізованій сфері.

Результати. Сьогодні можна стверджувати про глибоке опрацювання різних аспектів комунікативної проблематики. Феномен комунікації досліджувався з різних точок зору, дисциплін, підходів, йому приділяли увагу суспільні, природничі та технічні науки. Кореляція між комунікативним і суспільним розвитком була помічена давно й аналізувалася досить докладно в роботах багатьох дослідників. За загальним визнанням, соціальна комунікація являє собою багатоскладний феномен, який можна розглядати з різних точок зору, використовуючи різні методологічні підходи. Комунікація здавна досліджувалася на теоретичному і практичному рівні з позицій різних дисциплін і підходів. Окремі питання, що стосуються соціальної комунікації, досить докладно висвітлювалися у філософській та соціологічній літературі. Отже, це дуже багатогранна та різностороння тема, що включає в себе багато соціальних та комунікаційних аспектів людства.

Перспективи. Подальші наукові розвідки авторів будуть спрямовані на дослідження процесу глобалізації соціальних комунікацій, їхнього інформаційно-технологічного розвитку та впливу на різні сфери суспільного життя.

Ключові слова: комунікації, соціальна комунікація, генералізація, зв'язок, розвиток, суспільство, глобалізація соціальних комунікацій.

Summary. The article analyzes the origins of the concept of generalization of social values, which have evolved into public communications, the root causes and current factors influencing communications. The article also examines the driving force behind the modern development of the generalization concept of communications in society, including the rapid technological process that launched it, the rapid flow of information into the external environment, which has an immense impact on most of humanity, and the influence of the experience of past generations on the current interrelationships of social groups and the impact on world development.

Introduction. Communications play one of the main roles in human life and are the foundation of society as a whole. With the help of communications, society generates connections and relationships between its members, which allows for its normal formation, functioning and development. Social communication is a rather complex and multi-level process, where the perception and cognition of meanings that are conveyed from the source of information to its recipient (recipient) through oral, written or virtual speech, and also meanings can be contained in products, objects of creativity, video and audio materials, take place. That is, the recipient receives information from the social sources of our ancestors or from modern technologies, with the aim of changing his behavior or expanding social knowledge or institutions that affect the success of human development, internal interaction and coexistence. At the same time, it is necessary to separate social and individual communication, the basis of which is the satisfaction of personal needs in the exchange of information, it can be a direct conversation, an individual reception, that is, most often it is verbal and oral, designed to satisfy the personal needs of an individual.

Purpose. The purpose of the article is to, on the basis of the opinions of researchers and scientists, arrive at the root cause and necessity in the modern world of the generalization of social communication and to clearly outline the difference between social and individual (personal) communication.

Materials and methods. The object of our research was a theoretical base based on the teachings and works of scientists in the field of revealing the essence of the generalization of social communication and communications in general. A number of scientific methods were used in the research. In the general scientific method, the method of system analysis is the main one. Within the limits of the analysis approach, the dominant research method was the formal-dogmatic approach to the theoretical analysis of phenomena, which determines the way of forming the character of social communications in the analyzed sphere.

Results. Today, it is possible to claim that various aspects of communication problems have been studied in depth. The phenomenon of communication was studied from different points of view, disciplines, approaches, social, natural and technical sciences paid attention to it. The correlation between communicative and social development was noticed a long time ago and was analyzed quite thoroughly in the works of many researchers. By general recognition, social communication is a complex phenomenon that can be considered from different points of view, using different methodological approaches. Communication has long been studied at the theoretical and practical level from the standpoint of various disciplines and approaches. Some issues related to social communication were covered quite thoroughly in philosophical and sociological literature. So, this is a very multifaceted and multifaceted topic that includes many social and communication aspects of humanity.

Discussion. Further research by the authors will be aimed at researching the process of globalization of social communications, their information and technological development and impact on various spheres of social life.

Key words: communications, social communication, generalization, connection, development, society, globalization of social communications.

Постановка проблеми. Основними завданнями в статті є розкриття сутності та передумов генералізації соціальних комунікацій для подальшого їх розвитку та вдосконалення на національному та світовому рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним із базових понять нашого дослідження є термін «соціальна комунікація» — це інструментарій соціальної інженерії, який за допомогою комунікаційних технологій створення інформації, її пошуку, упорядкування, трансляції, обміну, збереження й вимірювання впливу на реципієнта спрямований на регулювання соціальних дій, взаємодій і соціальних відносин у суспільстві [1]. Автор даного визначення також дуже змістовно розкрив причини зародження ідей і теорій соціальних комунікацій. По-перше, створення бібліотек на початку III тис. до н.е. було новим етапом розвитку цивілізації, що вимагало нового підходу до збереження інформації. По-друге, існування Римської імперії протягом п'яти століть було відзначено різними типами й видами соціальних дій, взаємодій та відносин, що «диктувало» появу нового комплексу організованих дій на всіх рівнях суспільства. По-третє, зародження й розповсюдження християнства в I ст. внесло суттєві зміни в соціальні стосунки між індивідами, соціальними групами, соціальними класами й інститутами. По-четверте, стрімкий розвиток засобів масових комунікацій (винахід радіо (О. Попов і Г. Марконі), механічного телебачення (П. Ніпков)) у XIX ст., електронного телебачення й інтернету у XX ст. стали причиною формування нових поглядів на засоби збору, збереження, трансляції й обміну інформації. По-п'яте, від середини 80-х років XX ст. з'явився стільниковий (мобільний) телефон, обмін інформацією завдяки якому став вимагати нових правил та принципів соціальних дій, що слід вважати причиною появи нових соціальних комунікацій [1]. Отже, ці чотири основних чинника прогресу, такі як: створення письменництва та бібліотек; розвиток Римської імперії протягом п'яти поколінь; стрімкий технологічний розвиток засобів масової інформації та технічний прогрес, у вигляді створення радіо, телебачення, інтернету та телефонного зв'язку, дозволяє зрозуміти першоджерела розвитку соціальних комунікацій та передбачити в нашому недалекому майбутньому появу соціальних комунікацій нового покоління.

Нові умови збереження інформації постійно вимагають появу нових стратегій організованих дій, спрямованих на збереження й трансляцію соціокультурної інформації, яка виконує роль регулятора соціальних дій, взаємодій та відносин між соціальними інститутами та індивідами. А оскільки технологічні джерела створюють неймовірно обширне коло споживачів свого інформаційного продукту, то питання розвитку генералізації соціальних комунікацій, що означає загалом,

логічний перехід від часткового до загального, не залишає по собі сумнівів. Адже чим більше реципієнтів охоплено джерелом інформації, тим більш генералізованим стає поширення всіх інформаційних сенсів і створюється так звана «інформаційна бульбашка», доступ до якої мають біля 78% реципієнтів в Україні та близько 58% споживачів інформації у світі.

Російсько-українська війна стала потужним об'єднуючим досвідом спілкування між людьми та іншими соціальними суб'єктами на різних рівнях, обміну інформацією, суцільним знаковим повідомленням, у якому відображена інформація, стиль, ідея, знання, компетенція, емоції тощо. Україна надала приклад світу та показала, як потрібно будувати комунікації між людьми та іншими соціальними суб'єктами під час активної фази повномасштабної війни яка досі триває. Такі модернізовані соціальні дії стали підґрунтям для появи й функціонування нових правил, принципів та норм суспільства, для збору, обробки, збереження й трансляції інформації.

Розглянемо таку передумову створення соціальних комунікацій як «Етос комунікативних спільнот як підстава для генералізації соціальної комунікації» — це узагальнена характеристика культури певної соціальної спільноти, що дала вплив на сучасні комунікації, цю тему досліджували науковці Михайло Бойченко, Ніклас Луман та Юрген Габермас.

Мета полягає в тому щоб на основі думок дослідників та науковців дійти до першопричини та необхідності в сучасному світі генералізації соціальної комунікації та чітко окреслити різницю соціальної та індивідуальної (особистісної комунікації).

Матеріали і методи. Об'єктом нашого дослідження була теоретична база на основі вчень і робіт науковців у сфері розкриття сутності генералізації соціальної комунікації та комунікацій в цілому. У дослідженні було використано низку наукових методів. У загальнонауковому методі основним є метод системного аналізу. У межах підходу аналізу домінуючим методом дослідження став формально-догматичний підхід до теоретичного аналізу явищ, який визначає спосіб формування характеру соціальних комунікацій в аналізованій сфері.

Виклад основного матеріалу. Теоретична постановка питання про цінності в межах пари категорій «універсальне / партикулярне (приватне)» видається проблематичною, хоча і вказує на важливу реальну колізію погодження цінностей різних соціальних спільнот. Колізія полягає у тому, що при спробах узагальнення цінностей постає питання: які цінності є більш достовірними — цінності первинних спільнот чи цінності комунікації між цими спільнотами через їхніх представників. Це процес неоднозначний, адже в ньому паралельно відбуваються різні процеси утворення цінностей. При

такому погодженні цінностей вихідних спільнот неминуче втрачається щонайменше частково сила значущості цих цінностей, які ґрунтуються вже не винятково на власному безпосередньому досвіді членів первинної комунікативної спільноти, але й частково на не підтверджених таким досвідом цінностях іншої спільноти. Замість опертя на досвід цінності починають частково спиратися на цінності, причому інші, чужі. Вони набувають дещо симулятивного характеру, тобто більше виглядають як цінності, ніж є такими насправді. З іншого боку, сам процес комунікації, взаємодії створює новий досвід, який цілком може давати власне підґрунтя для виникнення нових цінностей — цінностей діалогу, порозуміння або ж цінностей конфлікту, непорозуміння, тобто позитивних і негативних цінностей. Як зауважує Юрген Габермас, навіть компроміс з іншим як орієнтація на стратегічну дію передбачає відступ від власних вихідних принципів, зокрема, на прикладі виникнення сучасної соціальної держави [2]. Така втрата принципової позиції означає втрату основи для укладання надійного консенсусу та й взагалі стійкої орієнтації на його пошук — достатньо компромісу. Якщо поняття можуть мати загальне (універсальне) значення, яке може конкретизуватися в окремих випадках їхнього (партикулярного) осмислення, то цінності виростають із конкретики соціального досвіду, а вже потім можуть до певної міри і у певному стосунку бути генералізованими, тобто набувати певний ступінь узагальнення, але ніколи не сягати обсягу квантора універсальності. Тобто для утвердження цінностей окремим індивідом необхідно, щоби певний новий смисл-символ набув хоча би одиничного, але фактичного втілення (у витворі мистецтва генія або в новому типі поведінки харизматичного лідера), лише потім можна говорити про підстави для створення зразка контрфактичної поведінки для всього суспільства, а на цій основі очікувати останню стадію — універсалізацію певних нових цінностей у вигляді норм, коли контрфактичність із деонтологічної площини особистих зобов'язань переходить у площину легітимації на рівні соціальних груп середнього й великого масштабу. Саме поняття етносу передає нередукваність життєвіту комунікативних спільнот до понятійно-змістових підстав порозуміння. Цей етнос може бути переданий лише сукупністю та ієрархією цінностей конкретних комунікативних спільнот і ніколи не може набути універсального понятійного поширення, хоча етноси кількох таких спільнот і можуть стати підставою для утворення більш вузького за кількістю цінностей, але більшого за кількістю і обсягом смислів та символів генералізованого етносу їхнього порозуміння [4]. Отже, взаємне створення цінностей представниками різних комунікативних спільнот може доповнюватися створенням нових, спільних, генера-

лізованих цінностей. Цей шлях лежить в основі процедури генералізації соціальних комунікацій і завжди передбачає виявлення спільного змісту і встановлення на засадах спільного соціального досвіду. Комунікація завжди передбачає наявність цільового компоненту. Соціальну комунікацію можна розглядати як позиціонування в середовищах життєдіяльності людини, організації простору цілей — комунікаційного простору Всесвіту. У наш час поширені три основні інтерпретації терміну «комунікація»: 1) комунікація є засобом зв'язку будь-яких об'єктів матеріального та духовного світу, тобто як певна структура; 2) це спілкування, в процесі якого люди обмінюються інформацією; 3) під комунікацією розуміється передача та масовий обмін інформацією з метою впливу на суспільство та його складові компоненти.

В людському суспільстві, як зазначалось раніше комунікація здійснюється між індивідами, групами, організаціями, державами, культурами через знакові системи мови усної та письмової, через аудіо та відео формат інформування та через об'єкти творчості. Зміст та форми комунікації відображають суспільні стосунки та історичний досвід людей [6]. А отже, на нашу думку, без комунікації не було необхідних передумов для функціонування та розвитку всіх соціальних систем, тому що саме комунікація забезпечує зв'язок між людьми, робить можливим обмін та накопичення соціального досвіду людства та спілкування між соціальними класами, групами та общинами.

Виникнення соціально-комунікаційних потреб за спіраллю еволюції в тріаді «об'єкт середовище-взаємодія» відображує стан свідомості: знання — незнання — пізнання — знання. Протягом усього шляху становлення соціальних комунікацій просліджуються циклічні закономірності. Періоди соціально-комунікаційних циклів обмежені кордонами трансформаційних змін в засобах, формах, технологіях, цілях, управлінні, що в певному сенсі співпадає з макро-, мезо-, мікроциклами, проявляючись на макрорівні так званими інформаційними (комунікаційними) революціями [6].

Соціальні комунікації на найвищому рівні свого розвитку перетворюються у розвинену систему соціальної взаємодії, що завершує цикл оформлення простору зв'язків (спілкування) й простору цілей (комунікації) в тріаді Діяльність — Мислення — Свідомість в просторі Буття людини. Глобальність соціальної взаємодії в умовах інформаційного суспільства надає соціально-комунікаційному знанню, практиці й управлінню стратегічного значення в соціокультурному цивілізаційному розвитку. Соціально-комунікаційна ідея з гіпотези (середина ХХ ст.) перетворилася на основу розгортання нової парадигми наукових досліджень. Вона охопила різні сфери, об'єктами яких є соціальні структури, підсистеми, соціальні інститути та

процеси соціальної взаємодії в суспільстві. Поглиблення даних досліджень на системному рівні є умовою вирішення багатьох практичних завдань, що відносяться до організації діяльності й управління соціально-комунікаційними структурами, соціально-інформаційними об'єктами інформаційного простору та соціальної свідомості як результату становлення соціального інтелекту. Найважчий методологічний рівень пізнання соціального феномену дозволяє посилити наші уявлення про соціальні комунікації (як цілісну й специфічну соціальну структуру), методи її дослідження — комплексний, якісно-кількісний аналіз, міждисциплінарний й міжнауковий синтез), мету цих досліджень — встановлення закономірностей, обґрунтування, оцінювання комунікаційного досвіду для отримання даних, необхідних для управління, підготовки рішень й впливів на стан соціальної взаємодії, досягнень певного рівня розуміння учасників соціальної комунікації на різних рівнях організації суспільства. Складність формування науки про соціальні комунікації пов'язана з протиріччями, що породжуються нелінійним характером соціальних зв'язків, мультипредметністю соціально-комунікаційних процесів й лінійністю організації наукового знання (прагнення лінійного упорядкування комунікаційних феноменів), що належать сучасній дисциплінарній і міжнауковій теоретизації [6].

На сьогодні бачимо, що комунікативно-інформаційні потреби суспільства знаходяться в процесі постійного зростання й розвитку. Інформаційне суспільство перестало бути віддаленою перспективою. Інформаційні технології народжують у соціумі нові області людського буття, найбільш відомим прикладом яких є інтернет. Разом із появою нових каналів швидкісної передачі інформації прискорюється соціальний розвиток, прискорюється взаємодія між різними соціальними групами. Процеси інтеграції, що відбуваються всередині світової спільноти, не можна уявити без інформаційних мереж, які продукують загальний комунікативний простір для взаємодії.

Сучасний інтерес до комунікативної проблематики визначається тим, що інтенсивний розвиток засобів комунікації й активне впровадження їх у життя суспільства привносить часом важко прогнозовані й радикальні зміни в життя соціуму. Засоби комунікації впливають на структуру й динаміку суспільного розвитку, що вимагає соціально-філософського аналізу сучасної інформаційно-комунікативної ситуації та соціальної комунікації. На теперішній час можна говорити про глибоку розробленість різних аспектів комунікативної проблематики. Феномен комунікації досліджувався з різних точок зору, дисциплін, підходів. Йому приділяли увагу суспільні, природничі та технічні науки. Кореляція

між комунікативним і суспільним розвитком була помічена давно й аналізувалася досить докладно в роботах багатьох дослідників. За загальним визнанням, соціальна комунікація являє собою багатоскладний феномен, який можна розглядати з різних точок зору, використовуючи різні методологічні підходи [7]. Тому сенс в глобалізації соціальних комунікацій полягає саме в сучасному технологічному розвитку, коли вся інформація наближається до узагальнення, тобто глобалізації. Зв'язок сучасного прогресивного розвитку соціальних мереж в інтернеті приведе людство до одного спільного джерела інформації, з якого новини, настанови і заклики до дій будуть поширюватись зі швидкістю світла. Та потрібно бути дуже обачними у «фільтруванні даних» установок та інформаційних потоків та розуміти де правда, а де брехня. Тому що в наш час інформаційна машина — це один з найсильніших засобів впливу на поведінку суспільства та окремих індивідів. Отже, споживання та обмін інформацією в комунікаційних сучасних системах неминучий, але потрібно звертати увагу і на окремі джерела з альтернативними витоками інформації, окрім глобальних, глобалізованих джерел.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Комунікація здавна досліджувалася на теоретичному і практичному рівні з позицій різних дисциплін і підходів. Окремі питання, що стосуються соціальної комунікації, досить докладно висвітлювалися у філософській та соціологічній літературі. Тому що це дуже багатогранна та різностороння тема, що включає в себе багато соціальних та комунікаційних аспектів людства. Починаючи з часів Стародавнього Риму та до наших часів окремі класи та групи людей у суспільстві створювали свої соціально-комунікативні зв'язки задля обміну та збереження інформації, як в пам'яті на перших етапах, так в книгах і бібліотеках пізніше і врешті на інформаційних носіях, таких як комп'ютери, флешки, диски, тощо. Тому з прогресом підхід до соціальних комунікацій змінювався та розвивався. Від конкретних-індивідуальних соціальних інформаційних систем соціальні комунікації здобули вигляд генералізаційних та узагальнених систем, бо інформація стала розповсюджуватись на більші групи людей, за допомогою книг та об'єктів творчості, а згодом і по всьому світу з великою швидкістю за допомогою інтернету та стільниковому зв'язку. Наразі інформація — це сила і зброя в руках її власника і за допомогою глобальних соціальних комунікацій наш світ здобув надшвидкий темп розвитку в здобутті нових знань, актуальної інформації та новітнім комунікаціям. Якщо ми будемо рухатись цим же шляхом і надалі, то науковий та соціально-комунікативний прогрес не змусить себе чекати і генералізації будуть набувати більшість комунікативних систем у світі.

Література

1. Холод О. М. Соціальні комунікації: тенденції розвитку : навч. посібник. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Київ : Білий Тигр, 2018.
2. Габермас Ю. Залучення іншого: Студії з політичної теорії. Пер. з нім. А. Дахній. Львів : Астролябія, 2015. 416 с.
3. Луман Н. Соціальні системи. Загальна теорія Н. Луман. Пер. з нім. И. Д. Газієва; ред. Н. А. Головина. Київ : Наука, 2017. 648 с.
4. Бойченко М. Етос комунікативних спільнот як підстава для генералізації цінностей: межі понятійного осмислення (критика концепції цінностей Георга Гегеля). *Вісник Львівського університету. Серія філософські науки*. 2016. Вип. 18. С. 172–182.
5. Соціальні комунікації: теорія та практика, реком. бібліогр. показчик / Бібліотека Криворізького державного педагогічного університету. Упоряд. О. Поліщук; бібліогр. ред. О. Дікунова; за ред. О. Кравченко. Кривий Ріг, 2023. 51 с.
6. Ільганаєва В. О. Соціальні комунікації. Теоретико-методологічний синтез соціально-комунікаційного знання. Київ: Ліра-К, 2022. 328 с.
7. Джалілова О. М. Значущість теорії соціальних систем для становлення філософії соціальної комунікації: автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2017. 18 с.

References

1. Kholod, O.M. (2018). *Sotsialni komunikatsii: tendentsii rozvytku: navch. posibnyk* [Social communications: development trends]. Vyd. 2-he, pererob. i dop. Kyiv: Bilyi Tyhr» [in Ukrainian].
2. Habermas, Yu. (2015). *Zaluchennia inshoho: Studii z politychnoi teorii* [Involving the Other: Studies in Political Theory]. Per. z nim. A. Dakhnii. Lviv: Astroliabiia [in Ukrainian].
3. Luman, N. (2017). *Sotsialni systemy. Zahalna teoriia N. Luman* [Social systems. General theory by N. Luman]. Per. z nim. Y. D. Haziieva; red. N. A. Holovyna. Kyiv: Nauka [in Ukrainian].
4. Boichenko, M. (2016). *Etos komunikatyvnykh spilnot yak pidstava dlia heneralizatsii tsinnosti: mezhi poniatynoho osmyslennia (krytyka kontseptsii tsinnosti Heorha Hehelia)* [The ethos of communicative communities as a basis for the generalization of values: the limits of conceptual understanding (criticism of Georg Hegel's concept of values)]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filosofski nauky*. Vyp. 18. S. 172–182 [in Ukrainian].
5. *Sotsialni komunikatsii: teoriia ta praktyka, rekom. bibliohr. pokazhchuk* [Social communications: theory and practice, recommended bibliographic indicator]. (2023). *Biblioteka Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*. Uporiad. O. Polishchuk; bibliohr. red. O. Dikunova; za red. O. Kravchenko. Kryvyi Rih [in Ukrainian].
6. Ilhanaieva, V. O. (2022). *Sotsialni komunikatsii. Teoretyko-metodolohichni syntez sotsialno-komunikatsiinoho znannia* [Theoretical and methodological synthesis of social and communication knowledge]. Kyiv: Lira-K [in Ukrainian].
7. Dzhaliilova, O.M. (2017). *Znachushchist teorii sotsialnykh system dlia stanovlennia filosofii sotsialnoi komunikatsii* [The significance of the theory of social systems for the development of the philosophy of social communication]: avtoref. dys. ... kand. fil. nauk: 09.00.03. Kyiv. nats. un-t im. Tarasa Shevchenka. Kyiv [in Ukrainian].